

11-МАВЗУ. НАРХЛАРНИ МУВОФИҚЛАШТИРИШ ВА МОНОПОЛИЯГА ҚАРШИ ҚОНУН

Асосий тушунчалар

Монополист нархни чекли харажатдан юқори қилиб белгилайди, яъни $P > MC$. Натижада ресурсларнинг тақсимланиши самарали бўлмайди. Монопол нархнинг ўрнатилиши жамиятда йўқотишларга олиб келади. Нарх қанчалик юқори бўлса, жамиятнинг йўқотиши ҳам шунчалик кўп бўлади. Шунинг учун ҳам бозор иқтисодиёти ривожланган давлатларда монополияга қарши қонунлар ишлаб чиқилган.

Монопол ҳокимиятга эга бўлган фирмаларнинг нархни белгилаш стратегиясининг асосини истеъмолчи ортиқчалигини эгаллаш орқали қўшимча фойда олиш усуллари ташкил қилади.

Нархлар диверсификация (нархларни истеъмолчиларнинг имкониятларига қараб ҳар хил даражаларда белгилаш) уч хил бўлиши мумкин: истеъмолчи даромадига кўра, истеъмол ҳажмига ва товарлар турига кўра.

Истеъмолчилар даромадига кўра нархларни белгилашнинг идеал варианты ҳар бир харидорнинг имкониятидан келиб чиқиб, у сотиб оладиган ҳар бир товарга максимал нарх белгилашдир. Ушбу максимал нархни харидорнинг резерв нархи деб қаралади. Ҳар бир харидор учун резерв нарх белгилашга истеъмолчиларнинг даромадига кўра нархларни идеал диверсификациялаш дейилади.

Товарлар категориясига қараб уларга нарх белгилашни кўриб чиқишда қуйидаги иккита шарт бажарилиши зарурдир.

Биринчи шартга кўра ишлаб чиқариш ҳажмидан қатъий назар, умумий ҳажмдаги товарни харидорлар гуруҳларига шундай тақсимлаш керакки, ҳар бир бирлик товарни сотишдан олинadиган чекли даромад (MR) нинг қиймати бир хил бўлсин.

Иккинчи шарт - ҳар бир нав бўйича ишлаб чиқариладиган маҳсулот ҳажми фойдани максималлаштирадиган ҳажмга тенг бўлсин.

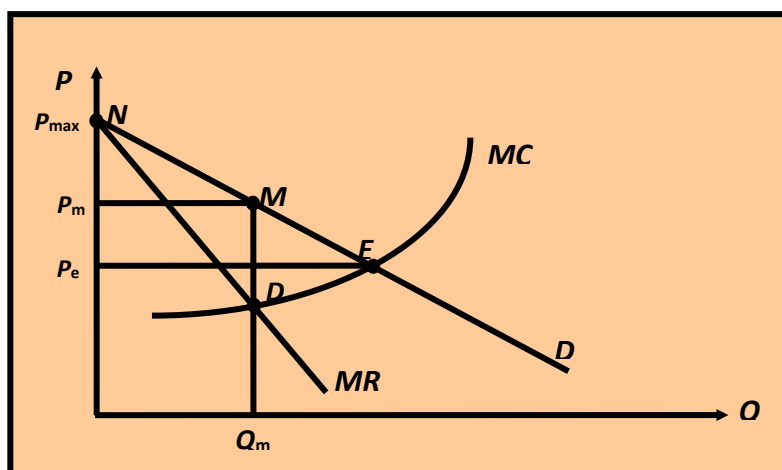
Монополияга қарши қонун фирмаларда жамият учун хавфли бўлган монополистик ҳокимиятни тўпланишини чеклашга қаратилган. Қайси фирма бозор нархига кўпроқ таъсир қила олса, у кўпроқ монополистик ҳокимиятга эга бўлади.

Истеъмолчи

ортиқчалигини эгаллаш.

Фараз қилайлик, фирма барча ишлаб чиқарган маҳсулотларини бир нархда сотсин (11.1-расм).

У фойдасини максималлаштириш учун нарх P_m ни унга мос келувчи ишлаб чиқариш ҳажми Q_m ни чекли харажат чизиғи билан чекли даромад чизиғи кесишган нуқтага кўра белгилайди. Фирма Q_m ишлаб чиқариш

ҳажмида максимал фойда билан ишлайди, лекин фирма раҳбарлари фойдани янада ошириш тўғрисида ўйлайди. Истеъмолчи ортиқчилиги соҳасида кўриш мумкинки (NM ораликда) баъзи бир истеъмолчилар товарни P_m нархдан юқори нархда ҳам сотиб олиши мумкин. Лекин, нарх P_m дан юқори қилиб қўйилса, сотиш ҳажми камаяди, бир қатор истеъмолчилар

йўқотилади ва олинадиган фойда камаяди. Нарх монопол P_m бўлганда ҳам истеъмолчиларнинг бир қисми товарни сотиб олаолмайди, лекин улар нарх P_m дан кичик (аммо чекли харажатдан юқори бўлган) бўлган ҳолда товарни сотиб оладилар. Бундай харидорлар ME соҳага қарашли бўлиб, уларнинг ортиқчалиги DME соҳа юзасига тенг. Фирма нархни туширса, у ME ораликқа қарашли харидорларга ҳам товарни сотиши мумкин. Бироқ, бу ҳолда унинг даромади ва шу билан бирга фойдаси ҳам камайиб кетади.

Фирма NM ораликқа қарашли истеъмолчилар ортиқчалигини (P_mMN юзага тенг ортиқчаликни) ва ME ораликдаги истеъмолчилар ортиқчалигини (DME юзага тенг ортиқчаликни) қўлга киритиш учун ҳар хил гуруҳдаги истеъмолчиларнинг талаб чизиғида жойлашувига қараб ҳар хил нарх белгилаши мумкин. Юқорида кўрдикки, бу ортиқчаликларни бир хил нарх белгилаш орқали эгаллаш мумкин эмас.

Кўпчилик адабиётларда монополияга қарши қонунга классик мисол сифатида АҚШнинг трестларга қарши қонуни келтирилади. 1890 йилда биринчи бўлиб Шерман қонуни деб аталувчи қонун қабул қилинган бўлиб, у асосан савдони ва тижоратни монополлаштиришга қарши қаратилган эди. Ушбу қонун савдо эркинлигини чекловчи ҳар қандай келишувни тақиқлар эди ва рақобатчиларни адолатсиз йўл билан йўқотишни жиноят деб қарар эди. Ушбу қонунни бузганлар жарима тўлашдан тортиб, фирмани тарқатиб юборишгача ва ҳатто жиний жавобгарликка тортишгача жазоланишни назарда тутар эди.

1914 йилда Клейтон ва федерал савдо комиссияси қонуни қабул қилинди. Ушбу қонун Шерман қонунига қараганда анча мукамаллашган қонун бўлиб, у қонунни бажарилишини назорат қилишни федерал савдо комиссияси зиммасига юклаган эди. Бундан ташқари ушбу қонунда монополияни вужудга келишини олдини олиш бўйича қилинадиган чора-тадбирлар белгиланди.

1938 йилдаги Уилер қонуни истеъмолчилар ҳуқуқини ҳимоя қилишга қаратилди (товар тўғрисида нотўғри ахборот бериш ва нотўғри реклама беришга қарши).

Мазуга доир масала ва топшириқларнинг намунавий ечимлари

1. Истиклол санъат саройида бўлиб ўтадиган концертга 3 000 та чипта сотувга чиқарилган. Чипталар нархи 2 турга бўлинган бўлиб: катталар ва болалар учун ҳар хил. Болалар чиптасига талаб функцияси

$$Q_B = 6000 - 400P_B,$$

Бу ерда Q_B -болаларнинг чиптага талаби

P_B -болалар учун чипта нархи минг сўм ҳисобида.

Катталар учун эса

$$Q_K = 4000 - 100P_K$$

Бу ерда Q_K - катталарнинг чиптага талаби

P_K - катталар учун чипта нархи минг сўм ҳисобида.

Санъат саройи раҳбарияти чипталарни нархлар дифференциясидан фойдаланган ҳолда сотишмоқчи. Болалар чиптасининг нархи ва уларга сотилган чипта сони аниқлансин.

Ечими:

Катталарга чипта сотишдан тушадиган даромад

$TR_B = P_B \times Q_B = P_B \times (6000 - 400P_B) = 6000P_B - 400P_B^2$ бундан $MR_B = 6000 - 800P_B$ ни ҳосила олиш йўли билан топиб оламиз

Худди шундай ёшларга чипта сотишдан тушадиган даромадни аниқлаймиз $TR_K = P_K \times Q_K = P_K \times (4000 - 100P_K) = 4000P_K - 100P_K^2$ бундан $MR_K = 4000 - 200P_K$ ни аниқлаймиз

$MR_B = 6000 - 800P_B = MR_K = 4000 - 200P_K$ эканлигидан

$800P_B - 200P_K = 2000$ ни топамиз бундан $P_K = 4P_B - 10$ га эга бўламиз (1)

$Q_B + Q_K = 3000$ га Q_B ва Q_K ларни қўйсак $6000 - 400P_B + 4000 - 100P_K = 3000$ бўлади бундан $400P_B + 100P_K = 7000$ ни топамиз бундан эса $P_K = 70 - 4P_B$ га эришамиз (2)

(1) ва (2) лардан $4P_B - 10 = 70 - 4P_B$ бундан $P_B = 10$ ва $Q_B = 6000 - 4000 = 2000$ ни топамиз
 Жавоб: болалар чиптаси нархи 10 минг сўм ва чипталар сони 2000 та бўлади.

2. Монополистнинг умумий харажатлари функцияси $TC = 500 + 12Q + 0.5Q^2$ га тенг. Монополист маҳсулотини фақатгина 2 та бозорга етказиб беради: биринчи бозорнинг талаб функцияси $Q_1 = 400 - 2P_1$ иккинчи бозорники эса $Q_2 = 1250 - 5P_2$ кўринишида. Монополистнинг умумий фойдаси максимал бўлиши учун маҳсулотнинг нархи ва ҳажми ҳар бир бозорда қандай бўлиши керак?

Ечими:

Максималлик шартига кўра $MC = MR_1 = MR_2$ бўлиши керак

$$MC = (TC)' = 12 + Q = 12 + Q_1 + Q_2$$

$$MR_1 = (TR_1)' = (0.5Q_1(400 - Q_1))' = 200 - Q_1$$

$$MR_2 = (TR_2)' = (0.2Q_2(1250 - Q_2))' = 250 - 0.4Q_2$$

$$MC = MR_1 \text{ дан } 12 + Q_1 + Q_2 = 200 - Q_1 \text{ бўлади бундан } Q_1 = 94 - 0.5Q_2 \quad (1)$$

$$MC = MR_2 \text{ дан } 12 + Q_1 + Q_2 = 250 - 0.4Q_2 \text{ бўлади бундан } Q_1 = 238 - 1.4Q_2 \quad (2)$$

(1) ва (2) тенглаштирсак $94 - 0.5Q_2 = 238 - 1.4Q_2$ бундан $Q_2 = 160$ ни аниқлаймиз буни (1) га қўйсак $Q_1 = 14$, $P_1 = (200 - Q_1)/2 = 93$ ва $P_2 = (250 - Q_2)/5 = 18$.

Жавоб : $Q_1 = 14$, $P_1 = 93$ ва $Q_2 = 160$, $P_2 = 18$.

3. Ҳайвонот боғига кириш чиптасига бўлган нарх катталар ва болалар учун ҳар хил бўлсин. Катталарнинг чиптага бўлган талаб чизиғи қуйидагича:

$$P_k = 10 - \left(\frac{1}{8000}\right) \cdot Q_d,$$

бу ерда P_k - катталар учун чипта нархи; Q_k - катталарнинг чиптага талаби.

$$\text{Болаларнинг талаби: } P_b = 6 - \left(\frac{1}{8000}\right) \cdot Q_d,$$

бу ерда P_b - болалар учун чипта нархи; Q_b - болаларнинг чиптага бўлган талаби.

Ҳайвонот боғига 56000 киши бир вақтда кириши мумкин. Ҳайвонот боғи раҳбарияти 5600 та чиптани сотиш учун нарх дифференциациясидан фойдаланмоқчи. Раҳбарият катталар ва болалар учун қандай нарх белгилайди?

Ечими:

Катталардан ва болалардан тушадиган даромадларни ёзамиз:

$$TR_k = P_k \cdot Q_k \text{ ва } TR_b = P_b \cdot Q_b \quad (1)$$

P_k ва P_b ларни юқоридаги формулаларга қўямиз ва натижада қуйидагиларни оламиз:

$$TR_k = 10 \cdot Q_k - \frac{1}{8000} \cdot Q_k^2 \quad (2)$$

$$TR_b = 6 \cdot Q_b - \frac{1}{8000} \cdot Q_b^2$$

Энди катталарга ва болаларга сотиладиган чипталар учун чекли даромадларни аниқлаймиз:

$$MR_k = 10 - \frac{1}{4000} \cdot Q_k \quad (3)$$

$$MR_b = 6 - \frac{1}{4000} \cdot Q_b$$

Чекли даромадларни биринчи шартга кўра тенглаштирамиз $MR_k = MR_b$ дан

$$10 - \frac{1}{4000} \cdot Q_k = 6 - \frac{1}{4000} \cdot Q_b \quad (4)$$

муносабатни олиб, уни ихчамлаштирсак, катталарнинг талабини болалар талабига боғиликлигини аниқлаймиз: $Q_k = 16000 + Q_b$. (5)

Масаланинг шартига кўра $Q_k + Q_b = 56000$ чипта сотилиши керак, бундан болалар талабини аниқлаймиз: $Q_b = 56000 - Q_k$,

болалар талабини (5)-муносабатга қуйиб катталарни чиптага бўлган талабини аниқлаймиз ва у $Q_k = 36000$ га тенг.

Энди болаларнинг талабини аниқлаймиз: $Q_b = 56000 - 36000 = 20000$. Демак, болаларнинг талаби 20000 та чипта тенг экан.

Раҳбарият ушбу талабларга кўра катталар ва болалар учун чипталарнинг нархларини қуйидагича аниқланади: $P_k = 10 - \frac{1}{8000} \cdot 36000 = 5,5$ сўм,

$$P_b = 6 - \frac{1}{8000} \cdot 20000 = 3,5 \text{ сўм.}$$

Раҳбарият чипта нархини катталар учун 4,5 сўм ва болалар учун 2,5 сўм қилиб белгилайди ва умумий даромад

$$TR = TR_k + TR_b = 5,5 \cdot 36000 + 3,5 \cdot 20000 = 268000 \text{ сўмни ташкил қилади.}$$

Борди-ю, раҳбарият ҳамма учун чипта нархини 5,5 сўм қилиб белгиласа, болаларнинг кўпчилиги чиптани сотиб олмай қоларди ва бу ўз навбатида умумий фойдани камайишига олиб келарди.

Мустақил ишлаш учун масала ва топшириқлар

1. Санъат саройида бўлиб ўтадиган концертга 4 000 та чипта сотувга чиқарилган. Чипталар нархи 2 турга бўлинган бўлиб: катталар ва болалар учун ҳар хилдир. Болалар чиптасига талаб функцияси

$$Q_b = 8000 - 500P_b,$$

Бу ерда Q_b -болаларнинг чиптага бўлган талаби

P_b -болалар учун чипта нархи, минг сўм ҳисобида.

Катталар учун эса

$$Q_k = 5000 - 100P_k$$

Бу ерда Q_k -катталарнинг чиптага бўлган талаби

P_k -катталар учун чипта нархи, минг сўм ҳисобида.

Санъат саройи раҳбарияти чипталарни нархлар дифференциясидан фойдаланган ҳолда сотишмоқчи. Катталар чиптасининг нархи ва уларга сотилган чипта сони аниқлансин.

2. Монополистнинг умумий харажат функцияси $TC = 600 + 10Q + 0.5Q^2$ кўринишида берилган. Монополист маҳсулотига бўлган талаб бозорларда ҳар хил бўлиб, 1- бозорда талаб функцияси $Q_1 = 600 - 2P_1$ ва 2-бозорда эса $Q_2 = 1200 - 5P_2$ кўринишида. Монополистнинг умумий фойдаси максимал бўлиши учун маҳсулотнинг нархи ва ҳажми ҳар бир бозорда қандай бўлиши керак?

3. Монополистнинг умумий харажат функцияси $TC = 500 - 70Q + 0.5Q^2$ монополист маҳсулотига 2 та бозорда талаб ҳар хил бўлиб 1- бозорда талаб функцияси $Q_1 = 200 - 2P_1$ ва 2-бозорда эса $Q_2 = 100 - 4P_2$ кўринишида. Монополист фирма бошқа бозорларга товар етказиб бермайди. Монополистнинг умумий фойдаси максимал бўлиши учун маҳсулотнинг нархи ва ҳажми ҳар бир бозорда қандай бўлиши керак?

4. Монополистнинг умумий харажат функцияси $TC=500+14Q+0.25Q^2$. Монополист маҳсулотига 2 та бозорда талаб ҳар хил бўлиб 1- бозорда талаб функцияси $Q_1=600-12P_1$ ва 2-бозорда эса $Q_2=310-6P_2$ кўринишида.

а) Монополистнинг умумий фойдаси максимал бўлиши учун маҳсулотнинг нархи ва ҳажми ҳар бир бозорда қандай бўлиши керак?

б) монополист нархлар диверсификациясидан фойдаланса ва унинг ишлаб чиқариш ҳажми бутун сондан иборат бўлса, диверсификация натижасида қўшимча ўсган фойда ҳажми аниқлансин.

5. Монополист ўзининг маҳсулотини 2 та корхонада ишлаб чиқаради. 1-корхонанинг умумий харажатлар функцияси $TC_1=Q_1^2+10\times Q_1+130$ бирликка, 2-корхонаники эса $TC_2=0.5\times Q_2^2+10\times Q_2+400$ бирликка тенг. Агар корхона маҳсулотларига йиллик талаб функцияси $Q_D=200-2\times P$ бирлик кўринишида бўлса, монополистнинг йиллик максимал фойдасини топинг.

6. Монополист ўзининг маҳсулотини 2 та корхонада ишлаб чиқаради. 1-корхонанинг умумий харажатлар функцияси $TC_1=1/12\times Q_1^3-1/2\times Q_1^2+11\times Q_1+199$ бирликка, 2-корхонаники эса $TC_2=1/3\times Q_2^3-8\times Q_2^2+26\times Q_2+499$ бирликка тенг. Агар корхона маҳсулотларига талаб функцияси $Q_D=392-2\times P$ бирлик кўринишида бўлса, монополист максимал фойда олиши учун ҳар бир корхона қанча маҳсулот ишлаб чиқариши керак?

7. Корхона 2 турдаги бир-бирини ўрнини босувчи товарлар ишлаб чиқаради. Бу корхона товарлари ҳар бир бозорда монополликка эга. Ўринбосар товарларни ишлаб чиқаришнинг умумий харажатлари функцияси қуйидагича берилган:

$$TC=1000-13\times(Q_1+Q_2)+1/9\times(Q_1+Q_2)^2;$$

Бу товарлар учун бозор талаби функциялари $Q_1=200-2.5\times P_1+P_2$,

$Q_2=100-2\times P_2+0.5\times P_1$ кўринишида берилган. Ҳар бир товарнинг оптимал ишлаб чиқариш ҳажми топилсин.

8. Корхона 2 турдаги бир-бирини ўрнини босувчи товарлар ишлаб чиқаради. Бу корхона товарлари ҳар бир бозорда монополликка эга. Бу ўринбосар товарларни ишлаб чиқариш умумий харажатлари функцияси

$$TC=1200-12\times(Q_1+Q_2)+1/8\times(Q_1+Q_2)^2$$

Бу товарлар учун бозор талаби функциялари $Q_1=400-2\times P_1+P_2$ ва

$Q_2=200-2\times P_2+P_1$ кўринишида. Корхонанинг максимал фойдаси топилсин.

9. Монополистик бозорда фақатгина 2 та гуруҳ истеъмолчилари фаолият юритади. Биринчи гуруҳ истеъмолчиларининг талаб функцияси $Q_1=200-2\times P$ кўринишида, иккинчи гуруҳники эса $Q_2=70-P$ кўринишида. Монополистнинг умумий харажатлар функцияси $TC=1000+20\times Q+0.5\times Q^2$ га тенг. Нархларни диверсификация қилиш мумкин бўлмаган шароитда монополист маҳсулоти нархини қандай белгиласа максимал фойда олишга эришади?

10. Монополистик бозорда фақатгина 2 та гуруҳ истеъмолчилари бор. Биринчи гуруҳ истеъмолчилари талаб функцияси $Q_1=400-3\times P$ кўринишида, иккинчи гуруҳники эса $Q_2=120-P$ кўринишида. Монополистнинг умумий харажатлар функцияси $TC=1200+25\times Q+0.5\times Q^2$ кўринишида берилган бўлса, нархларни диверсификация қилиш мумкин бўлмаган шароитда монополист максимал фойда олиши учун қанча ҳажмда маҳсулот ишлаб чиқариши керак?

11. Санъат саройида бўлиб ўтадиган концертга 500 та чипта сотувга чиқарилган. Чипталар нархи 2 турга бўлинган: катталар ва болалар учун. Болалар чиптасига бўлган талаб функцияси

$$Q_B=600-50\times P_B,$$

Бу ерда, Q_B -болалар чиптасига бўлган талаб;

P_B -болалар чиптасининг нархи, минг сўм ҳисобида.

Катталар учун эса,

$$Q_K=760-40\times P_K$$

Бу ерда Q_k -катталарнинг чиптасига бўлган талаб;
 P_k -катталар чиптасининг нархи, минг сўм ҳисобида.

Санъат саройи раҳбарияти чипталарни нархлар дифференциясидан фойдаланган ҳолда сотишмоқчи.

- а) Концерт зали тўлиши учун чипталар нархи қандай ўрнатилиши керак?
- б) Чипта нархи қандай бўлганда максимал фойдага эришилади?

12. Инновацион таълим технологиялар маркази 2 турдаги ўқув қўлланмаларини чоп эттирмоқчи. 1- турдаги ўқув қўлланмани 1 донасини нашр қилдириш учун ўзгармас 8 000 сўм, 2-турдаги ўқув қўлланмани 1 донасини нашр қилдириш учун эса ўзгармас 7 000 сўм харажат талаб қилинади. 1- турига ўқув қўлланмасига бўлган талаб функцияси $Q_1=10\,000-2 \times P_1 + P_2$, 2- турига эса талаб функцияси $Q_2=10\,000-2 \times P_2 + P_1$ кўринишида берилган. Инновацион таълим технологиялар маркази бу 2 турдаги ўқув қўлланмани қанча миқдорда нашр эттириб сотса максимал фойдага эришади ва унинг ҳажми қанчани ташкил қилади?

13. Тошкент – Бухоро йўналиши бўйича қўйилиши режалаштирилаётган самолётда 300 та оддий ўрин учун жой мавжуд. Агар ҳар бир бизнес-класс ўриндиқларини ўрнатиш учун 2 та оддий ўриндиқдан вос кечишга тўғри келади. Оддий ўриндиқларга талаб функцияси $Q=300-P/10$ ва бизнес-клас ўриндиқларига талаб функцияси $Q=80-P/50$ кўринишида берилган. Аэропорт маъмуриятига 300 та ўриндиқ ўрнидан тўлиқ ишлатилиши талаби қўйилган. Ушбу шартда максимал даромад олиниши учун ўриндиқлар сони қандай нисбатда ўрнатилиши керак?

14. Тошкент – Сурхандарё йўналишига қўйилиши режалаштирилаётган самолётда 500 та оддий ўрин учун жой мавжуд. Агар ҳар бир бизнес-класс ўриндиқларини ўрнатиш лозим бўлса, у ҳолда бунинг учун 3 та оддий ўриндиқдан вос кечишга тўғри келади. Оддий ўриндиқларга талаб функцияси $Q=500-P/10$ ва бизнес-клас ўриндиқларига талаб функцияси $Q=120-P/50$ кўринишида берилган.

а) Аэропорт маъмурияти максимал даромад олиши учун чипталар нархини неча сўм қилиб ўрнатиши керак ?

- б) Максимал даромад ҳажми қанчага тенг бўлади?

15. Монополистнинг умумий харажатлари функцияси $TC=900+15Q+Q^2$ га тенг. Монополист чиқараётган маҳсулотини фақатгина 3 та бозорга етказиб беради: биринчи бозорда маҳсулотга бўлган талаб функцияси $Q_1=800-2P_1$, иккинчи бозорда $Q_2=1200-4P_2$ ва учинчи бозорда эса $Q_3=600-P_3$ кўринишида берилган. Монополистнинг умумий фойдаси максимал бўлиши учун маҳсулотининг нархи ва ҳажми ҳар бир бозорда қандай бўлиши керак?

Тестлар

1. Қуйидаги тенгликлардан қайси бири бажарилгунга қадар монополист фирма кўшимча ишчиларни ёллайверади:

- а) $P \times MP_L = W$;
- б) $P/W = MP_L$;
- в) $MR \times MP_L = W$;
- г) $MR/MP_L = W$;
- д) тўғри жавоб йўқ.

2. Рақобатлашувчи фирмага нисбатан монополист иш ҳақини қандай тўлайди?

- а) ишчи кучини кам ёллаган ҳолда, иш ҳақи ставкасини юқори тўлайди;
- б) ишчи кучини кўп ёллаган ҳолда, иш ҳақини кам тўлайди;
- в) ишчи кучини кам ёллаган ҳолда, иш ҳақини ҳам кам тўлайди;
- г) ишчи кучини кўп ёллаган ҳолда, иш ҳақини ҳам кўп тўлайди.

3. Монопол ҳокимиятда нарх монополист томонидан:

- а) Рақобатчи фирмалар кўрсатмасига кўра белгиланади;

- б) Бозор нархидан келиб чиқиб белгиланади;
- в) Талаб эластиклигини билгани ҳолда белгиланади;
- г) Рақобатчи фирмалар билан келишган ҳолда белгиланади;
- д) тўғри жавоб йўқ.

4. Нархлар диверсификацияси, бу:

- а) Нархларни истеъмолчиларнинг имкониятларига қараб хар хил даражаларда белгилаш;
- б) Нархларни қатъий белгиланган тарзда ушлаб туриш;
- в) Рақобатчи фирмалар ўрнатган нархдан фарқли ўлароқ, минимал нархларни ўрнатиш;
- г) Нархни ўртача умумий харажат (АТС) минимуми қийматидан келиб чиқиб ўрнатиш тушунилади;
- д) тўғри жавоб йўқ.

5. Қуйидагилардан қайси бири монополияга олиб келмайди?

- а) Лицензия;
- б) Муаллифлик ҳуқуқи;
- с) Битта ресурс захираси устудан мутлоқ эгалик қилиш;
- д) Товар ишлаб чиқариш ва сотиш бўйича бир қанча альтернатив фирмаларнинг мавжудлиги;
- е) тўғри жавоб йўқ.

6. Агарда бозорда фирмалар сони чексиз бўлса, у ҳолда Херфиндал-Хиршман индекси:

- а) Манфий;
- б) Нолга интилади;
- с) Бирга тенг;
- д) Чексизликка интилади;
- е) тўғри жавоб йўқ.